

DERIV.: Urgent [1359, «Les obres necessàries, que, jatsia no sien grans, són bé urgents» (CoDoACA XII, 207); 1410 «... rahons urgents ...» (AlcM); c. 1460, Spill, v. 1450; 1472, JEsteve «... gran perill e necessitat urgent: ... casu vrgente» (k2)]. Urgentment [Lab. 1888]. Urgència [a. 1618, DAG; Belv. 1805].

Uric, urinari, urino-, V. orina

URNA, pres del llatí *urna* 'galleda de pou', 'urna cinerària o de vot', 'mesura de capacitat'. □ 1.ª doc.: c. 1460, Spill.

En aquest text l'autor fa al·lusió al vas d'or que contenia un poc de manà (Hebreus IX, 4); «Fon figurada / e prophetada / en prophecies / per Isahies / ... / de Noè l'archa, / ... / d'archa o thora / pell cubertora, / d'or la tarraça [,] / urna o taça, / verga de Aron» (v. 12262); 'vas o caixa on es depositen les cèdules, o boles etc. en una votació o sorteig', en doc. de 1688: «... les scèdulas dels noms se posan dins una urna» (AlcM); 1696 «Vrna: Haec Vrna» (Lacav.); 'l'urna en què es col·loca l'Hòstia consagrada el Dijous Sant' (Belv. 1805); 'caixa dins del sepulcre' i 'escaparata per a estàtues petites' (Lab. 1840); en el sentit figurat de 'racó del cor o de la memòria etc. on es guarda un sentiment, un record' en JAlcover: «L'aroma del desig que dintre l'urna / del nostre cor a Déu sacrificam» (Poemes bibl., AlcM).¹

¹ Segons AlcM un vulgarisme *úrnia* s'usa a Val. (inclòs en MGadea, Dic. val. al costat d'*urna*) i al Pallars; notem que *urnia* és usual en lleonès i s'estén a Galícia (més dades en DECH s. v. *urna*).

Uró, V. oró Uró, V. auró Uró 'espècie d'agró' (Pollença, Mall.), AlcM; notem: JMBover «mall. uro=cast. garza» (Not. Isla Mall., 1834, p. 21); AGRÓ Uro-, V. orina

URO-, primer element dels compostos amb el grec *οὐρά* 'cua', *urobial*, *urodels* etc.

Uròleg, urologia: mots suggerits per Fontserè per inclusió en el DFa. Uroscòpia, V. orina Urp, V. urc

URPA, 'ungla aguda i encorbada com les d'un gat o d'un ocell', probablement alteració d'ARPA 'instrument provéit de ganxos', 'urpa' (del francic HARPA 'rascle, rascler') per un encreuament amb *ungla*. □ 1.ª doc.: S. xv (?); Lab. 1888, Verdaguer etc.

És mot vivíssim en el Principat, i molt usat també en el Rosselló al costat d'*arpa* (Grandó, Misc. Fabra, pp. 181-82); Verdaguer «Ell se sent pres com un aucell que, lliure / volant, se troba en unes *urpes* d'àngel» (Canigó II), «... que Llop-cerver s'anomena; / té les *urpes* de voltor, / la cara de goç de presa» (O. C., Ed. Pop., iv, 33), i en sentit figurat en l'Atl.: «d'eix hort del cel que en terra te guarda uns florida / d'amor, si traure'l d'*urpes* tiràniques te plau» (O. C. iv, 1906, p. 33). Sobretot en ús figurat té força regust

afectiu com en la locució *caure en les urpes d'un usurer*. Una variant *úrpia*, sota la influència d'*àrpi* (ja a. 1564)=*arpes* 'rascler', passa per vulgarisme (AlcM); un ex. en Pons i Massaveu: «una alada y escatosa fera, com lo drac de Sant Jordi, reganyant d'*úrpi*as, escupint foc y ullant-me ab sas ninas de gat» (Colla del Ca. II, 21).

Fora del català s'usa en el bearnès: *urpe* f. «(Lo liou) dab ('amb') l'*urpe* e dab la dent ...» (F. de Laborde, 1886, Lespy s. v.); Rohlf's, § 419 registra *urpo* f. en les localitats d'Arrens (Vall d'Azun), Barèges i St. Mamet (Vall de Luchon); reapareix en la forma de *gurpes* f. pl. «ongles, griffes» en el parlar de La Teste (costa de Gironde), Moureau, s. v. Una variant en m. *urp* també té cert ús: «Las ('cansat') de chuca sous *urps*, l'ours boulou minya mèu ('mel')» (citat per Lespy d'un text de 1880). De Gers, regió central, tenim: «Nèno arroncado dens lou brès, / Què porton tous ditous de hado? / S'ei bounur, sai, hico't de pes, / Largo las mas, hè la semiado. / S'ei lou malur que bo hè floç, / Dessarres pas l'*urpo* barrado» (Arm. de Gasc., 1935, 18). El mapa «doigts de poule» de l'ALGc (II, 436) ens permet comprovar que la resposta va ser *úrpes* a Gavarnia i Baredja, d'altra banda a dos llocs al SO. de Tolosa (Boussan, Leguevin), en fi *úrpi(o)s* a tres pobles del NE. de les Landes (fora d'això hi ha *unglos*, *arpius*, *dits* etc.). Notem, a més, el basc *orpo* 'taló (del peu)' a Biscaia i en el Goierri guip. i bisc. *erpe* «garras» (les de l'àguila), per ex. en la novella *Auñamendiko Lorea* I, 20.26 de Domingo Aguirre.

Tant Alart (InvLC) com Lab. 1888, s. v. *urpa*, citen del Comanador Estela, autor de poemes religiosos (S. xv) la frase «*urpes* grantat lo inefable ventre». La gran vitalitat del mot en tot el Principat i en el Rosselló és un indicati que *urpa* deu ser antic i, per tant, conegut en el S. xv, però no és pas segur que fos emprat pel Comanador Estela, poeta culte. La cita que ens dona Alart molt probablement prové d'una edició moderna, del S. XIX.¹ Els diccionaris procedents del Principat, sense incloure *urpa*, donen unànimament *arpa* (Lacav. 1696, s. v. *harpa*; Belv. 1803, s. v. *arpa*; Lab. 1839, s. v. *arpa*, amb tota la fraseologia): *caurer a les arpes d'algu*, *posar-li a algu l'arpa* etc., ço que suggeriria que *urpa* devia considerar-se de to popular o rústic al costat d'*arpa*, i que la seva generalització a costa d'aquest en el sentit en qüestió no degué consumir-se fins al segle passat. D'altra banda, la seva absència a Mallorca (on continua *arpa* 'urpa') i a València ens assenyalaria que no devia ser més antic que el S. XIV. I la seva limitació al gascó en el domini occità també seria un indicati d'una formació regional pirinenca.

L'alteració d'*arpa* en *urpa* per un encreuament amb *ungla* es deuria, com s'ha explicat ja (I, 402b41ss.), al fet que el llatí *ungula* s'usava en l'accepció d'*urpa* i en català antic *ungla* sembla haver tingut bastant d'ús amb el mateix valor (UNGLA); és a dir que *arpa* (d'origen germànic) i *ungla* (d'origen llatí) eren sinònims antics. Altrament, *arpa* i els seus derivats sovint s'empraven juntament amb *ungla* o amb els seus deri-